

Arno Geiger
Pod Zmajevom stijenom

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture Republike Hrvatske

naslov izvornika

Arno Geiger

Unter der Drachenwand

copyright © 2018 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München

copyright © za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore

copyright © za prijevod: Zaklada S. Fischer po nalogu programa

TRADUKI

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige
ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku
bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik

Naklada OceanMore d.o.o.

info@oceanmore.hr

www.oceanmore.hr

za nakladnika

Gordana Farkaš Sfeci

urednica

Nataša Medved

Zagreb, studeni 2019.

prvo izdanje

ISBN 978-953-332-101-1

Arno Geiger

Pod Zmajevom stijenom

s njemačkoga prevela
Helen Sinković

ocean**more**

Na nebu, gore visoko

Na nebu, gore visoko, vidio sam kako prolazi nekoliko oblaka, i tada sam shvatio, preživio sam. / Poslije sam zaključio da sam vidio dvostruko. Sve su me kosti boljele. Sljedećega sam dana upalu porebrice, na sreću, uspješno prebrodio. Ali na desnom oku i dalje sam vidio dvostruko, izgubio sam i osjet mirisa.

Tako me rat i ovaj put odbacio ustranu. Prvi mi se tren učinilo da me progutala grmljavina i stepa, koja ionako guta sve oko sebe, i rijeke koje ionako gutaju sve oko sebe, na ovome mjestu gdje Dnjepar ulazi u oštar zavoj. Ispod ključne kosti u svjetlučavim mi je potočićima tekla krv, promatrao sam je, srce je snažna pumpa, i sada krv nije tjerala ukруг mojim tijelom nego ju je pumpala iz mene, bum-bum. U smrtnom strahu otrčao sam do sanitetskoga časnika, koji je ranu zatvorio tamponom i za prvu me ruku previo. Promatrao sam ga, u čudu, i sretan što još dišem. Šrapnel me ranio u desni obraz, izvana se jedva nešto vidjelo, drugi mi se šrapnel zabio u desno bedro, što je bilo veoma bolno, a treći mi je ozlijedio arteriju ispod ključne kosti; košulja, gornji dio odore i hlače bile su mi natopljene krvlju.

Neopisiv, ni s čim usporediv osjećaj koji te obuzme kada preživiš. Misao iz djetinjstva: Kad odrastem. Pomisao danas: Ako preživim. / Ima li išta bolje nego ostati živ?

To se dogodilo u istom kraju gdje smo bili utaboreni u otprilike isto vrijeme prije dvije godine. Svega sam se dobro sjećao, odmah sam prepoznao taj predjel, putove, sve je još uvijek bilo isto. Putovi su i dalje bili loši. Bili smo na položajima pokraj jednoga razorena sela, većinu vremena pod paljbom. Noću je bilo

tako hladno da se voda u kanti smrzavala. I na šatorima su se hvatale korice leda. . . / Naše povlačenje bilo je tek jedna vatrena linija, užasan prizor. Koji otrežnjava, ako si o njemu razmišljao. Svi su plastovi sijena gorjeli, svi su kolhozi gorjeli, jedino je većina kuća bila netaknuta. Stanovništvo se trebalo evakuirati u pozadinu, no to je bilo moguće samo djelomice, uglavnom se ljudi nisu dali odvesti, bilo im je svejedno hoće li biti ubijeni, pa domove nisu htjeli napustiti ni pod koju cijenu.

A rat se i dalje širio, za jedne prema naprijed, za druge prema natrag, ali u sve krvavijem i nerazumljivijem ludilu.

Istoga dana kada sam ranjen odvezli su me bolničkim vozilom. Da nam kao pratnju nisu dali velik kamion, zaglibili bismo u blatu, odmah nakon izlaska iz sela. Tako smo se odvezli do glavne bolnice, gdje su me tek ugrubo zašili. Gledao sam kako mi šivaju ranu, ponovno silno začuđen. / Donje rublje koje sam odjenuo krajem listopada nosio sam gotovo mjesec dana, košulja je bila doslovce crna, kada su mi je skinuli.

Vidio sam liječnika koji je pokušavajući zapaliti cigaretu slo-mio pet šibica. Stajao je pognute glave, dok mu nije prišla sestra Crvenog križa i uzela mu šibice iz ruke. Nakon dva dima, koja je zatvorenih očiju dugo držao u plućima, liječnik je procijedio nekoliko slogova i oteturao između krvavih nosila.

Nakon dva dana nastavili smo put. Jednom nam se vozilo umalo prevrnulo, sletjeli smo u jarak koji nismo primijetili. Kad su drugi izvukli automobil, put pred nama i iza nas bio je zatvoren, jer je počela mećava. Trebalo nam je cijelo prijepodne da prevalimo devet kilometara jer se snijeg na cesti najprije morao očistiti lopatama, pa je ona kojom smo prošli bila u boljem stanju. Ali osjetio sam svaku neravninu na cesti. / I na glavnoj cesti bilo je strašno, šest puta morali smo tražiti zaklon od aviona, koji su na nas otvorili paljbu iz mitraljeza. Pri jednom naglom pokretu otvorila mi se rana na bedru. / Na kolodvoru u Dolinskaji triput su nas u sat vremena napali bombarderi, bio sam sretan što smo odande izvukli živu glavu.

U Dolinskaji su nam u vagon bacali kutije bombona i čokolade. Uvijek je tako: pri povlačenju prazne se magazini prije nego što padnu u ruke Sovjetima. Bomboni i čokolade su

jedino što je dobro za nas vojnike, inače doživljavamo samo strahote.

Netom previjenih rana ležao sam u bolničkom vagonu. Zbog gusta prometa vlak je uglavnom stajao na otvorenoj pruzi. Do Praga nam je trebalo pet dana, a od Praga dva dana do Sarske oblasti. / Bilo je nevjerojatno da nas s istoka premještaju na krajnji zapad, ali to je samo bio dokaz koliko je takozvana Velika Njemačka bila mala. / Da nam rane ne promrznu, u vagonu smo imali peć kakva se loži u rovu. Vratio mi se osjet mirisa, smrad zagnojenih rana i jodoforma zbog topline djelovao je poput narcoze, cijelo sam vrijeme lebdio između potpuno svjesnoga stanja i onoga duševne pomućenosti. Spavati, spavati, spavati. – Bolovi? Treba stisnuti zube, rekao je bolničar, morfij je za teške slučajeve. Ipak ja nisam težak slučaj. Osim toga, vozimo se na zapad. Bolovi se mogu izdržati kad se ide na zapad. / Neki ranjenici u vagonu sasvim će sigurno ubrzo biti vraćeni na prvu liniju fronte. Za vožnje prema zapadu ranjenici su od sreće ozdravljali. Što je, naravno, bilo pogrešno. Potom opet osjećaj da mi u glavi tutnji i bruji. I ponovno bih polako otklizio u stanje bez svijesti.

Jaukanje, stenjanje, miris nedovoljno zbrinutih rana, miris prljavih tijela. Sve se to pomiješalo u nešto što je za mene bilo bit rata. Pokušavao sam što više spavati. Gotovo su svi u vagonu pušili. Tko cigaretu nije mogao držati sam, držao mu ju je onaj do njega. Osjetio sam pritisak i bol u glavi i pomislio da to ima veze sa smradom zagnojenih rana i pušenjem. Kao i liječnik u poljskoj bolnici, dim sam dugo zadržavao u plućima.

Gotovo svatko od nas pokušavao je olakšati dušu. Možda tvoja vlastita priča, ako je ispričaš, dobije nastavak.

Sada, dakle, Saarska oblast, to već sve govori, neka ljepota baš je i ne krasí. Krajolik još nekako, ako zanemariš čađu ugljenokopa. Vojna bolnica u kojoj ležim prije je bila dječji dom, navodno ju je utemeljio vlasnik jednoga rudnika, prilaz zgradi posut je bijelim šljunkom, pomalo neprikladno za tako čađav krajolik. Uokolo je park s egzotičnim drvećem, orezanim grmovima, rimskim kipovima i drugim kerefekama. Iznutra je dječji dom uređen jednostavno, bolnički, bijeli kreveti s madracima na opruge. / Nakon dugo vremena provedenoga na fronti vojna mi

se bolnica činila poput raja. Kako neobično da ležim ovdje, u jednom komadu, dok mi žene u sjajnobijelim pregačama donose crnu kavu, dvojica kolega iz sobe kartaju se, a izvana u sobu dopire zvuk crkvenih zvana. Prve bijele plahte nakon godinu dana. Neobično!

Volim kad medicinska sestra iz kutije vadi injekciju koja je bila umotana u bijelu vatu. „Opustite se“, kaže, „zamislite da to nije vaš bol.“ / Prethodno me obišao nezainteresirani liječnik, rekao je da od sutra dolazi njegova zamjena. Meni baš svejedno. / Kako je lijepo kada te opet dodiruju čiste ruke. / Jednom sam s položaja u južnoj Rusiji došao na nekoliko sati u poljsku kuhinju, osjećao sam se kao sada u vojnoj bolnici: zinuo sam od čuda kad sam vidio čaše i cvijeće u vrtu.

Nakon mojega dolaska oko devet sati ujutro proveo sam cijeli dan u jednoj niši na hodniku, iza bijele zavjese, gdje je bilo užasno hladno. Poslije me posjetio liječnik i pregledao me. Predvečer se oslobodio krevet u jednoj od dvorana pa su me premjestili onamo. Dotad su mi već izvadili krv, sljedećega dana snimanje pluća i druge krvne pretrage. Uslijedile su noći u kojim sam se naspavao prvi put nakon dugo vremena. Nije bilo ni hladno ni vlažno, a u usta mi nisu ulazile slamke niti muhe u nos.

Drugog prosinca počeli su zahvati na bedru i ključnoj kosti. Kad su mi dali injekciju, pozlilo mi je, sve se oko mene vrtjelo, kreveti u bolničkoj dvorani ljuljali su se poput malih jedrilica na jezeru. Nedostajale su samo palme. Odjednom sam čuo glasove i primijetio da se udaljavam od njih. Cijelo sam vrijeme u sebi ponavljao vlastito ime. Mislio sam, dok god znam kako se zovem, još sam pri zdravoj pameti: *Veit Kolbe... Veit Kolbe...* Zadnje što sam vidio bilo je kako se medicinska sestra s bijelom kapicom na glavi naginje nad mene. Onda sam izgubio svijest.

Te su sestre prije radile u dječjem domu, postarije su i nose dugačke kute. Samo što ja, nažalost, više nisam dijete. Kad sam od ranjenika na susjednom krevetu posudio ogledalce da se obrijem, prestrašio sam se vlastitoga izranjavanog, iscrpljenog lica. / Nisam se brijač tridesetak dana, još od Harkova – Taganroga – Voronježa – Žitomira, pojma nemam, izgledao sam kao član posade neke podmornice koji se vraća s duge plovidbe,

užasno. A obrijati sam se morao posuđenom britvicom. Moje su stvari ostale kod Rusa, poput stradalnika u bombardiranju ostao sam bez ičega.

Zastrašujuće je kako vrijeme prolazi. Doslovce vidim kako starim, vidim to na vlastitom licu. Samo je rat vječno isti. Nema više godišnjih doba, nema ljetne ofenzive, nema zimske stanke, samo rat, bez prestanka, bez promjena, osim ako promjenom ne smatramo to što rat ne traži nove bojišnice, nego se vraća na one stare. Rat se uvijek vraća.

Dragi roditelji, pisat ću svojoj jedinici da moje stvari i tri plaće koje mi duguju pošalju na moju kućnu adresu. Bojim se da je naš tabor pao u neprijateljske ruke, pa je mala vjerojatnost da će moje stvari biti vraćene. Zato vas molim da mi odmah pošaljete nešto novca, papir za pisma, moj rezervni brijači aparat, četkicu i pastu za zube. Čisto rublje dobio sam u bolnici. / Sigurno ću dobiti dopust radi oporavka, tada ću vam sve ispričati.

Po bolnici se vrzma nekoliko vrlo mladih djevojaka, šesnaestogodišnjakinja, sedamnaestogodišnjakinja, teško da su položile tečaj za bolničarku, ni puls ne znaju izmjeriti.

Volim miris čistoće, kao kod Hilde u sanatoriju. Ali u sanatoriju nije bilo ovako toplo kao ovdje. Iz nekog razloga liječnici su bili uvjereni da će hladnoća izliječiti plućne bolesnike. / O tome sam razmišljao za dugih poslijepodneva. Ne znam je li to od lijekova, ali nekoliko sam dana sve vidio jasnije. Nažalost bi me pri svakom pokretu zaboljela glava, a u desnom sam uhu čuo otkucaje srca.

Najprije su rekli da je to vjerojatno od ozlijeđenoga bubnjića i da se jednostavno ne obazirem na to. A onda se utvrdilo da imam slomljenu gornju čeljust, obraz nisam osjećao na dodir, zvuk zubâ kad bi liječnik po njima kuckao bio je drukčiji, nalik na zvuk prazne kutije. Za pregled čeljusti morao sam se skinuti do gola, kod slomljene čeljusti to je, dakako, vrlo važno. Ponekad, kao da si okružen luđacima. No zubi, na sreću, nisu pocrnjeli, postojala je nada da se živac spasi. Obraz mi je natekao, pritisak na oteklinu izazivao je bol. / Natečeni

obraz svakoga su dana podvrgavali kratkovalnoj terapiji, to je trebalo smanjiti oteklinu, a možda i zaliječiti ozlijeđeni živac. Svakodnevno su me izlagali i zrakama kvarcne lampe. Glavobolja, nažalost, nije jenjavala. / Rana na bedru također je sporo zarastala, stalno se gnojila, zavoj je svakoga jutra bio zelenožut i zaudarao je. Koljeno nisam mogao saviti do kraja, rekli su da će se to popraviti čim rana zacijeli. Ranu su najprije nekoliko puta morali izrezati, jer je u raspuklini nastaloj od šrapnela raslo divlje meso i na bedru tvorilo izbočinu na kojoj se nije stvarala mlada koža. Kad bi dopustili da rana jednostavno tako zaraste, objasnio je liječnik, stvorila bi se krasta koja bi izgledala poput velike, tamne bradavice. Zato su divlje meso morali izrezivati kako bi višak odumro i rana zacijeljela. Liječnik bi ranu pregledao svakih nekoliko dana, izrezao je, pa bi rana opet počela lagano krvariti.

Najmanje me zabrinjavala rana ispod ključne kosti. U prvom sam trenutku pomislio da ću joj podlegnuti, a sad je prva zacijeljela.

I sreća, dakle, potpuno ovisi o okolnostima. Mojega suvozača ubila je granata koja je mene ranila. Bilo mi je žao što je poginuo, ali pri pomisli na to osjetio bih olakšanje. Tuđa nesreća jasno nam pokazuje da smo mi izvukli živu glavu.

Jedne nedjelje svi ranjenici u vojnoj bolnici dobili su četiri cigarete: jednu od F.-a, jednu od Keitela, i tako dalje. Poklonio sam ih jer mi nije stalo do F.-ovih i Keitelovih cigareta. Dobio sam i odličje zbog ranjavanja kao priznanje za zlu sreću koja me snašla. Četiri godine rata, truda i muke, svoj sam kamion, Citroën, odvezao od Beča do Volge i od Volge natrag do Dnjepra. Nebrojena puknuća opruga, nekoliko puknuća osovine, otpalo kardansko vratilo, puknuće upravljačke osovine, nekoliko kvarova generatora, zamrznuti kočni bubanj, dovod benzina, benzinska crpka, filter za ulje, anlaser, višesatno ležanje zimi ispod kamiona, ruku ogрубjelih od užasne hladnoće i benzina. Kad bih se negdje udario, koža bi pukla i otpadala u komadima. Izdržljivost Citroëna bila je zapravo moja vlastita izdržljivost, i nikada mi za to nisu iskazali ni najmanje priznanje. A sada sam dobio odličje za to što sam u pogrešnom trenutku bio na pogrešnom mjestu, odličje za

tri sekunde zle sreće i zbog toga što nisam odapeo. Primio sam ga potpuno smiren i skinuo čim sam ostao sam.

Pekarski šegrt iz grada, kojemu su povjerili zadatak da nam svakodnevno donosi svježi kruh, rekao je da je vojna bolnica prije bila dom za nepokretne i bespomoćne. A onda je s velikom opuštenošću mještanina, iako tek aludirajući na ono bitno, dodao kako je dom prije nekoliko godina ispražnjen, s popratnim učinkom da se napravilo mjesta za vojnu bolnicu, krevete za ratne potrebe. A tihi spavači koji su ovdje bili prije nas, sada su vjerojatno spavali na nebu. Pekarski je šegrt od drugoga pekarskoga šegrtu, koji je kruhom opskrbljivao još jednu bolnicu, čuo da su onamo dopremali autobuse pune pacijenata, ali potrebna količina kruha svaki je dan bila ista.

Nema do boravka u vojnoj bolnici, ondje susretneš ljude svih rodova, i pozadince. Natporučnik pokraj mene pričao nam je o svojem boravku u Varšavi, o postupcima za koje prije ne bih vjerovao da su mogući: pogubljenju civila na otvorenoj cesti.

Desnu ruku toga natporučnika cijelu su bacili u smeće, lice mu je bilo žuto kao da je Kinez, a smio je jesti samo krupicu na mlijeku. Ispričavši nam sve o pogubljenjima, rekao je: „Dao sam obećanje: kad mi se batrljak ruke donekle oporavi, idem na hodočašće u Altötting. Ideš sa mnom? Hoćeš da idemo zajedno, ha?“ / Podigao je samo obrve, s njime sam, kao i sa svima drugima, bio dobar, nismo puno razgovarali, to je bila najbolja metoda. Ali zajedničko hodočašće u Altötting? / „Hoćeš da idemo?“ ponovio je. / Aha, kako da ne, mislio sam u sebi.

Onda mu je puknuo čir na želudcu. Netom prije večere osjetio je jake bolove, po noći je odjednom počeo vikati, a iza ponoći je izgubio puno krvi, krvario je sprijeda, odostraga i iz usta. Sestre se više nisu micale od njegova kreveta, ujutro je u licu bio sablasno siv, odmah su ga operirali, navodno je primio četrnaest boca krvi. Danima nakon toga ujutro bi mu pogledali lijevo oko ne bi li utvrdili koliko će još živjeti. Tijelo su mu prali od izlučevina, ali inače su digli ruke od njega. / Čovjek s debelim zavojem na glavi rekao je: „Ne mogu iskreno tugovati kad netko umre, štoviše, veselim se, ta on je završio svoj probni rok, došao do cilja i ulazi u kraljevstvo neprolazne sreće. Ako ode

u pakao, ispravno je da umre, jer tada više neće gomilati svoja zlodjela; tako bi samo povećao svoju vječnu patnju.“ / Čovjek je nastavio mahnito govoriti ispod svojega poveza na glavi, više ga nisam slušao i razmišljao sam o pet izgubljenih godina, služenju obveznoga vojnoga roka u posljednjoj godini mira – godinama koje su sve više tamnjele, zgusnjivale se, pretvarale u kuglu i kotrljale se sve dalje od mene. A ja sam razmišljao o tomu da sam dovoljno dugo bio vojnik i da želim otići kući prije nego što poludim. Želio sam što prije napustiti to mjesto, odjednom me uhvatio strah od bolesnika.

A onda me u jednom danu snašla velika sreća: jer mogao sam ustati i prvi put do zahoda smio otići sam, iako na štakama. Uspio sam otići do pisarnice i podnijeti zahtjev za premještaj u vojnu bolnicu u rodnom gradu, rekli su mi da će me otpustiti na kućnu njegu ako u Beču imam liječnika koji će mi bedrenu ranu redovito dezinficirati. / Dok sam bio u pisarnici, presvukli su mi krevet, sjedio sam na krevetu i pisao pismo mojima da ću uskoro doći, da sam, istina, slab i umoran, ali sretan što sam se na neko vrijeme uspio izvući iz Rusije, gdje gotovo svi pokupe neku boleštinu.

Natporučnik u krevetu pokraj mojega oporavio se, mogao je sam piti, pridignuti se u krevetu i nekoliko sati ostati u sjedećem položaju. Ipak mi je bilo dosta te bolesničke sobe, klatarenja po bolnici i liječničkih šala, u kojima su govorili da će nas tako skrpati da ćemo biti k'o novi. Imao sam neobičnu anomaliju da nisam vjerovao takvim frazama. / Zadužio sam odoru, zadužio sam čizme, poprilično dobre, iako posve tvrde. Sve je bilo novo – da se odora iznosi, trebat će još dvije godine, a u tim će krpama biti živ invalid ili mrtvac u masovnoj grobnici Rusije. / Opet su me odbili demobilizirati.

Na dan odlaska otišao sam u mjesni časnički klub, gdje sam se do sita najeo sendviča sa sirom i popio pivo. Na škriptavim štakama hodao sam uokolo gradićem u potrazi za nekoliko jabuka. Mogle su se međutim kupiti samo na točkice. Slučajno sam došao u jednu trgovinu i ondje uzalud pitao imaju li voća. Nakon toga popravio sam zavoj na bedru jer je skliznuo niz nogu. Tada je žena rekla da je kupila pola kilograma jabuka za

sebe, ali da mi ih prepušta. Stajao sam tako u toj sporednoj ulici, s još jednim ranjenikom jeo jabuke, a za to vrijeme prišao nam je jedan mladić i donio nam još dvije lijepe jabuke. Rekao je da je njegov otac s prozora promatrao s kakvom slašću jedemo jabuke, pa je poslao sina da nam odnese još koju. / Tako mi je grad Lebach-Neunkirchen-Homburg-Merzig ostao u dobru sjećanju. / Kad sam prvi put izišao iz bolnice, nisam osjećao gotovo nikakve bolove, oko rane na bedru osjetio sam blago zatezanje, ništa strašno, smetalo mi je samo to što je zavoj stalno klizio. Ali u jednom si trenutku ipak sposoban za prijevoz kući.

Moj se odlazak iznenada produžio za dva dana. Nekoliko glavešina najavilo je svoj posjet vojnoj bolnici i ona je od danas do sutra pretvorena u ogledni primjerak vojne bolnice, što je značilo da se ranjenicima pružalo manje njege; sve su sestre bile zauzete pospremanjem, pranjem i čišćenjem, a i u pisarnici su imali drugog posla, pa su zaostajali s pisanjem otpusnih pisama. Svatko se uzvrpoljio oko nečega ne bi li sve bilo ljepše i čistije. Na dan posjeta jelo je bilo posebno ukusno. Nakon toga se opet moralo štedjeti, pa se danima kuhala repa i grah. Na sreću me to zaobišlo, već sam se dovoljno uzrujavao.

Napustio sam taj čađavi grad u Saarskoj oblasti. Za oproštaj su mi dali neki lijek, cijeli sam otupio od njega, bio sam potpuno ravnodušan kad je vlak uletio u zračnu opasnost u Kaiserslauternu. Vlak je odmah ponovno krenuo, što je bila prava sreća, iz daljine sam vidio kako britanski bombarderi izbacuju hrpu bombi. Okolne šume zahvatili su požari, u vlaku sam čuo jedinice na putu do požarišta.

Polako, beskrajno polako vlak je vozio prema Frankfurtu. Glavni kolodvor... ništa. Napola omamljen, predao sam naprtnjaču nekom momčiću, sav sretan što me u zamjenu za malo kruha iz popudbine odveo u noćište. Ondje nije bilo slobodnih ležajeva. U obližnjem hotelu dobio sam dvokrevetnu sobu. Stopala su mi gorjela, a noge bile izranjavane od tvrdih čizama. Nakon što sam pojeo malo kruha i kobasice uz crnu kavu, ležao sam napet i izjedan unutarnjim nemirom. Nakon više od godinu dana prvi sam put izvana čuo tramvaje i uličnu buku pomiješanu sa smijehom i njemačkim glasovima. Spavao sam dok me

hladnoća u šest sati nije opomenula da ustanem. Potom sam opet sjedio na kolodvoru, čekao i pokušavao zamisliti kako će biti kad stignem kući. U Rusiji sam mogao zamisliti svoj dolazak kući. . . kako grabim Possingerovom ulicom, ulazim kroz škripava vrata zgrade i trčim prema stubištu. Sada sam mislio da se to nikada neće ostvariti.

Jedan dan i jednu tmurnu zimsku večer vozio sam se kroz Njemačku. Kolodvori kroz koje je vlak prolazio nisu bili osvjetljeni, tek gdje gdje na peronu gorjela je usamljena plava svjetiljka. Posvuda je bilo vojske, mnogo izbjeglica. U noćnoj zbrci tračnica snalazili su se samo prometnici, začudio sam se kad smo ušli na Münchenski kolodvor: presjedanje. Naprtnjaču sam odvuкао u jedan odjeljak prepunoga vagona, drijemao sam. . . drijemao. . . ne dajući od sebe glasa, samo dim u plućima, protuotrov. / Sve većoj utučenosti pridružili su se strašan tjelesni umor i bolni udovi, izranjavane noge sad su me boljale još jače, okretao sam se i vrtio, na trenutke bih sklopio oči. Konačno smo u pola jedan u noći stigli u Salzburg. Dršćući sam čekao u tmuni noći, drijemao sam do šest sati ujutro, vani je bilo hladno i tmurno. Živci su mi otupjeli od umora. Ono što je proteklih dana i tjedana bila moja najdublja želja, sada je bilo nadomak ispunjenju. Ali nisam to mogao osvijestiti i pojmiti proživljeno.

Kad je vlak ušao u Beč, bilo je prijepodne. Ponovno kolodvor, Zapadni, nakon duge odsutnosti učinio mi se poput zgrade opere. Sjećanja su navirala, nestajala, kao i sve drugo. Pješice i na štakama krenuo sam kući Felberovom ulicom. Ništa nije bilo važno, osim da sam bio živ.

Od mojega posljednjega boravka

Od mojega posljednjega boravka u Beču prošlo je petnaest mjeseci. Tijekom dugoga povratka moju čežnju za domom oblikovale su ratne nedaće. Želio sam spavati sam u sobi i bez čizama pokraj kreveta, nisam želio ležati u snijegu smrznutih ruku ispod pokvarenoga kamiona. Želio sam piti kavu iz šalice koju sam od Hilde dobio za svoj petnaesti rođendan. I svaka četiri tjedna želio sam novu četkicu za zube. Kako je dom, nakon povratka iz rata, drukčiji od onoga kakav si napustio, unatoč ispunjenju svih želja, kod kuće se nisam osjećao ugodno.

Mama se baš nije najbolje osjećala, smetala joj je hladnoća, svaki snijeg i svaka kiša, vjetar i magla također su joj smetali. Cijelo je kućanstvo morala voditi sama, ali ta preopterećenost dobro joj je došla, jer posao joj nije dopuštao da razmišlja, barem mi se tako činilo. Više puta, kad bih joj zahvalio na potpori, rekla bi: „Ja o tomu ne mogu suditi.“ / Tata mi je dijelio pametne savjete, sve jedan gluplji od drugoga, koji su me još više razjarivali. Rekao je da je on rođen u pogrešno vrijeme, a da sam ja imao sreću što se mlad nalazim na pragu jednoga veličanstvenoga vremena. I da više od toga ne mogu tražiti, jer samo o meni ovisi kako ću to vrijeme iskoristiti.

Poput kazne za to što sam preživio, satima sam sjedio za kuhinjskim stolom. I to što sam sve proživljeno morao ispričati nakon dugo vremena, osjećao sam kao kaznu. Ali naravno da su roditelji imali pravo saznati kako mi je bilo. I ja bih bio razočaran da se roditelji vrate ranjeni iz rata i ne žele ni o čemu govoriti. Ipak, nije mi se dalo. Osim toga, ono što me doista

zaokupljalo, samo je uvjetno bilo povezano s mojim ozljedama. Ali nisam imao razumijevanja za te stvari, pogotovo ne za oca, njegovo mi je brbljanje išlo na živce.

Na povratku iz škole kući otac je u stranačkim prostorijama predao svoju narodnu pomoć. Uzvišeni osjećaj da je to njegov doprinos potaknuo ga je da na prvu moju ogorčenu primjedbu počne govoriti o nužnosti rata i njegovim dugoročnim pozitivnim stranama. Njegova bi me nerazumnost smlavila. Kad bih na bojištu čitao njegov optimizam, u pismu, to se dalo izdržati. Ali slušati to uživo, bilo je nešto posve drugo.

Kad god sam mogao, povukao bih se u svoju sobu, sobu u kojoj sam živio kao učenik. Otkako sam mobiliziran u kasno ljeto prije više od pet godina, soba je gotovo bila ista, školske su knjige još bile na pisaćem stolu, podsjećajući me na godine koje mi nitko nije mogao vratiti. Mogao sam pokušati nadoknaditi što se dalo nadoknaditi, ali umjesto toga sam bezvoljno i snuždeno ležao na krevetu. Kroz glavu mi je neprestano prolazila jedna misao: izgubio sam toliko puno vremena da ga ne mogu nadoknaditi.

Ne bi mi bio problem studirati na Tehničkom fakultetu. Ne bi mi trebalo više vremena nego što je propisano. Sada bih bio nezavisan, na vlastitim nogama, a tutorsko ponašanje mojega oca ne bi me pogađalo. / U Rusiji sam samomu sebi, dok bi se oblaci prašine kotrljali krajolikom, često govorio: *Gle, moji dani...*

Da sa mnom nešto nije u redu, shvatio sam i po tomu što su moje slike visjele na zidovima stana, u gotovo svakoj sobi, slike za uspomenu, posvuda sam bio prisutan. Slike su sudjelovale u obiteljskom životu, a ja u ratu. U dnevnoj mi je sobi bilo ustupljeno najljepše mjesto, pokraj Hildina portreta. Mama je rekla, svugdje gdje je Hilde, ona želi vidjeti i svog malog. Tata je smatrao da joj trebamo udovoljiti. / Na polici s knjigama sada sam gledao samoga sebe kao ranjenika u Saarskoj oblasti. I ovdje se otac pokazao velikodušnim, slika je doista lijepa, nema se što prigovoriti.

Iznenadio sam se da je Hildin asparagus bio još živ. Hilde je već sedam godina pokojna, a njezin asparagus je cvao. I Hildina

gitara bila je još uvijek naslonjena na zid, sedam godina, nijema i beskorisna kao i ja. Glazbalo na kojem nitko ne svira nešto je najtužnije što postoji. / Što je prolazilo Hildi kroz glavu dok je svirala gitaru u djevojačkoj sobi? Je li očajavala? Je li se bojala? Zašto to nikada neću saznati! Zašto je nisam pitao? I zašto joj nisam mogao pomoći? Bilo bi mi lakše da sam je pitao. / I najmanji predmet razdire mi srce: sve ono što je pripadalo Hildi i što stoji uokolo napušteno i izgubljeno. Hilde bi sad znala što započeti sa svojim životom, znala se radovati, bilo glazbi ili čaši piva u toplu večer na vrtnoj terasi neke gostionice. Gotovo do samoga kraja upornošću je od života znala iznuditi nešto lijepo. A ja zurim u svoje prazne ruke, ležim u uleknutom krevetu u kojem sam ležao kao školarac, sažalijevam samoga sebe, osjećam kajanje, bol i stid. Hilde je mogla živjeti, a morala je umrijeti. Ja, koji sam ostao na životu, ne znam što bih započeo s njime. Kako bi Hilde bila nezadovoljna mnome. Ali kako da to promijenim? Kako da *se* promijenim?

Lutao sam gradom, kao da nakon toliko godina odsutnosti nikamo ne pripadam. Tramvajska postaja blizu naše kuće bila je zatvorena kako bi se štedjela struja pri kočenju i ulasku u postaju. Neki su vozači, približavajući se postaji, usporavali da bi putnici mogli uskočiti u tramvaj i iskočiti iz njega. Ali za nekoga na štakama to nije dolazilo u obzir. Šepao sam pločnikom. Na ulicama je bila gužva da poludiš. U meni je još bila sporost vojne bolnice, sam sebi činio sam se mrskim strancem.

Izlaženje je bilo problem i zbog toga što zavoj na bedru nije bio dovoljno čvrst, unatoč tomu što sam oprezno hodao. Cijelo sam ga vrijeme popravljao da mi u hodu ne sklizne do gležnja. Naposljetku mi je mama dala držač za čarape. Pokazala mi je kako se stavlja. A onda se od srca nasmijala, kako već godinama nisam vidio da se smije, potpuno rasterećeno. Poslije je rekla da se nada da u vojsci nisam postao homoseksualac i da bi bilo dobro da si ubrzo nađem ženu. Ali taj držač za čarape bio je ipak nešto naše zajedničko, u svakom pogledu, pa sam uživao u maminu smijehu.

Za posjeta rodbini pogostili bi me kolačima i pametnim govorima. Teta Rosa je rekla: „Glavu gore, reci svoje mišljenje

i sve će biti u redu.“ Ona je bila još najpristojnija od rodbine s majčine strane. I kod ujaka Rudolfa iz pristojnosti sam odsjedio sat vremena. Njegova izjava da se čudi kako Thaler Heli, susjedov sin, jadikuje u pismima, posebno me ražestila. Umjesto da ujaka Rudolfa udarim šakom u lice, samo sam rekao: „Vjerojatno ne bez razloga.“ / Prema onima koji su se u Beču razmetali velikim riječima ili sažalijevali sami sebe, bio sam nepovjerljiv, dakle prema gotovo svima. Kad bi se za količinu skupljenih fraza dobivao novac, Beč bi ležao na novcu: „Svemu dođe kraj, pa i svakom ratu.“ / „Da, rat je velika briga.“ / „F. je gospodar situacije, kao i uvijek.“

Najvažniji posjet bio je onaj mjesnom vojnom odsjeku, po zapovijedi. Bolovanje mi je produženo, dopušten višemjesečni zdravstveni oporavak, a demobilizacija i istodobno dopuštenje da nastavim studij ponovno odbijeni. Moj poslodavac će pričekati. Koga se jednom dočepa, ne pušta ga više tako lako – otkaz se ne prihvaća. / Ipak, mami sam donio veselu vijest. Zbog moje rane obećali su mi paket./ F.-ov paket, opskrbnu karticu i novac. K tomu i bocu pjenušca. Za mamu je to bilo veliko olakšanje jer su u paketu bile točkice za pet kilograma brašna, mahunarke i mast.

Malo prije Božića počeo je padati snijeg, i to gust. Preko Waltrudine prijateljice, prijateljice moje starije sestre, za sedam rajhsmaraka dobio sam devet žutih ruža. Otišao sam na groblje Meidling na Hildin grob. Groblje je bilo ispod debela sloja snijega, samo su glavni putovi bili očišćeni. Na mjestu gdje je tata u ožujku 1938. moru zastava dodao još jednu i iskreno zaplakao suzama radosnicama, položio sam devet žutih ruža, zapalio svijeću i pomolio se. Više od toga Hildi nisam mogao dati. Snijeg je padao i padao. Zamislio sam da je Hilde anđeo koji nas čuva.

Govori se da je babaroga na čelu gomile zlih duhova koji između Božića i Nove godine pohode Zemlju. Za tih dana vrata zagrobnoga svijeta širom su otvorena i mrtvi se vraćaju na mjesta gdje su prije živjeli i sude živima. / Snijeg, snijeg, snijeg. A ispod snijega spava sestra.

Dva dana poslije ljudi i vozila snijeg su razgazili u svjetlosmeđu, zrnatu kašu. Pokoja bi pahulja na vjetru dolebdjela s krova, polako je padala na starce, žene, djecu, bogalje i vojsku.

Ulice su bile pune vojske, što me baš i nije osnaživalo u mojoj ljubavi prema Beču. Iako štaka više nisam trebao, uvijek sam ih nosio sa sobom kako ne bih neprestano morao dizati ruku. / Sad su čak i lutke u izlogu bile u vojničkom stavu i postale su mršavije, očito je takav tip pospješio prodaju. Ako je još uopće bilo ičega za prodaju.

Kapu sam nosio i kod kuće, doduše skroz zabačenu na zati-ljak, ali ipak, govorio sam da me tada manje boli glava. / Kaput je odjeća prijelaza, a kapa povezuje svjetove.

U razgovoru s tatom nekoliko sam se puta suzdržao od primjedaba koje sam mu želio reći. Sputavala me organizacija u kojoj nije dobro biti brz na jeziku. Ako je u meni bilo imalo slobode, ona je ubijena, sve slobodno smatrao sam privatnom stvari, a privatnih stvari više nije bilo, već godinama. Razgovori s ocem? Nisu bili privatna stvar, vrijeme se nije moglo vratiti unatrag. / Tata je rekao: „Živimo u važnom vremenu. Naši potomci jednom će nam zavidjeti što smo živjeli u takvu vremenu.“ / Odjednom sam shvatio koliko se često za ručkom razgovaralo o tomu. S ogorčenjem sam osjetio rijetki trenutak olakšanja zbog toga što me nije bilo pet godina. Iako sam odlučio da više neću politizirati onako kao prije, rekao sam da sam sreću povijesnoga vremena koju je otac godinama nagovijestao svojoj djeci itekako dobro iskusio te da je toga ludila dosta. S budućnošću koja proizlazi iz nečega takvog ne želim imati ništa, unatoč tomu što me je budućnost odavno otpisala.

Tatu je pogodilo što sam mu se tako odlučno suprotstavio. Sljedeće jutro objesio je nos. Tek nakon zadnjeg gutljaja kave rekao je: Tko je svjesno proživio prošli rat i njegove posljedice, mora biti ustrajan, ništa ne smije poći po krivu. Niti išta ide po krivu. / Zatim je govorio o „našim vojnicima“, još uvijek u namjeri da umanji užase koje sam proživio. Mama je prst upe-rila prema prozoru. Na jednoj vazi s lončanicom nepomično je sjedila zimovka, prsa okrenutih prema nama. Tata nije obraćao pozornost na nju niti na mamino pokazivanje. Ona je držala žlicu u ruci, a tata je i dalje govorio.

Ti razgovori nisu ništa donosili, samo su unosili razdor među nas. I bez razdora s roditeljima bilanca međuljudskih odnosa u

mom životu bila je poražavajuća. Zato sam izbjegavao otvoreni sukob. Ali shvatio sam, u roditeljskom stanu nisam mogao biti onaj koji sam postao dok sam bio odsutan. Ludilo bojišnice zamijenio sam ludilom obitelji.

Približavao se Božić. Božićna drvca ove su godine na bonove mogla kupiti samo kućanstva s malom djecom. Roditelji i ja proslavili smo blagdan u tišini uz zdjelu rižina nabujka, sada najsvrhovitijega načina da se obilježi taj blagdan. Oglašena je i uzbuna.

Između Božića i Nove godine stigla je božićna čestitka strica Johanna, najstarijega očeva brata. S fronte sam mu nekoliko puta poslao duhan, bilo mu je žao da već duže vrijeme nema ni glasa od mene. Stric Johann bio je zapovjednik policijske postaje u mjestu Mjesečevo Jezero. U vojnoj bolnici natporučnik u krevetu pokraj mene rekao je: „Ako ikako možeš, pokupi sve svoje stvari i otiđi na selo.“ I još dok sam čitao čestitku, odlučio sam napraviti upravo to: povući se u mirniji svijet.

Bila su potrebna tri pokušaja da strica Johanna dobijem na telefon. U slušalicu sam rekao da ne znam što se dogodilo s mojim krevetom, premekan mi je i uleknut. A u Hildinu krevetu osjećam opruge i čini mi se kao da ležim na glavicama kupusa. Bi li mi mogao pronaći sobu u Mjesečevu Jezeru, pitao sam. / „Dogovoreno“, rekao je stric. Telefonski razgovor iznimne kratkoće.

Na temelju još jedne liječničke potvrde smio sam otputovati. Dopuštenje je bilo napisano na mojoj opskrbenoj karti za odjeću. Mama je bila pogođena: „Odlaziš? Mislila sam da ćeš ostati sa mnom.“ / Kad sam je vidio kako sjedi za kuhinjskim stolom, iscrpljena od rada, mršava, umorna, potpuno sijede kose, koščatih i svijenih prstiju, najradije bih je zagrlio. Ali stajao sam pokraj sudopera i promatrao je dok nije uhvatila moj pogled i briznula u plač. / „Što da kažem ako netko pita za tebe?“ zanimalo je oca. / „Ništa. Jer se to zbilja nikoga ne tiče. Kad je mama otputovala rodbini u Markersdorf, ni to se nikoga nije ticalo.“ / Mama je višak rublja i nešto porculana odnijela rodbini u Moravsku. U novinama su Bečanima neprestano davali upute za ponašanje, u javnosti se govorkalo da gradovima na Dunavu ubrzo predstoje veći zračni napadi. Razlog što mi roditelji nisu previše

prigovarali bio je da se ni oni više nisu osjećali sigurno u Beču. / Mama je brisala suze, još je jednom rekla: „Mislila sam da ćeš sada biti sa mnom.“ / A tata, opet pričljiv, rekao je: „Nemoj da te ondje obeshrabri ona pobožna bagra.“ / Nekoliko sati poslije još mu je nešto palo na pamet. Vjerojatno zato da bi se opravdao, rekao je: „Podsjećam te da si i ti na početku bio za ovaj rat.“ / Nisam se više želio upuštati u duge rasprave, pa sam samo odgovorio: „Ovdje doista nema ničega čime bih se mogao busati u prsa.“ / Nakon toga je tata šutio dva dana. Pa dobro, neka šuti.

S držačem za čarape ispod odore razvodnika i štakom ispod pazuha, šepajući sam hodao Bečom i potrošio sve točkice za kupnju odjeće: pletene jakne, vunene kape, rukavica sa samo izrađenim prstom za palac, cipela, popudbine i kvarcne lampe za grijanje ozlijeđenoga živca na licu. Ranu na bedru još su mi jednom dezinficirali lapisom. Zatim je došlo Silvestrovo. Zamračenje u toj noći osobito mi je smetalo. Zaželjeli smo si bolju novu godinu, iako samo znali da će se mnogo toga dogoditi prije nego što i ona prođe.

Prvo što je donijela bio je moj odlazak, i to već prijepodne na prvi dan nove godine. Navrat-nanos krenuo sam na put kako me za kuhinjskim stolom ne bi pokolebala grižnja savjesti. Na putu do kolodvora nevoljko sam odradio nekoliko vojničkih pozdrava, a onda sam, srećom, među prvima ušao u već spreman vlak. Nabavio sam kartu za raniji ulazak u vlak, na što sam imao pravo zbog ranjavanja. / Odahnuvši, naslonio sam glavu u kut odjeljka u namjeri da se pretvaram da spavam, te sam naposljetku zaspao.

Pola sata vožnje od Salzburga

Pola sata vožnje od Salzburga, ali još uvijek unutar okruga Gornjega Dunava, na jezeru Mondsee istoimeno je mjesto – Mjesečevo Jezero. Zmajeva stijena na jugu u širokom luku nadvisuje mjesta Sveti Lorenz i Plomberg, koji su također na jezeru, na jugoistoku, a s onu stranu jezera uzdiže se markantni nos Schafberga, trenutačno pokriven snijegom. Zbog blizine glavnog alpskog grebena klima je u Mjesečevu Jezeru oštra unatoč tomu što nije jako sjeverno. Kad je kvartirmajstorica od koje sam unajmio sobu došla po mene na kolodvor i vidjela kako se tresem od hladnoće, rekla je: „Ovdje se zimski kaput nosi od studenoga do travnja.“ / Iako otriježnjen ledenim, oštrim vjetrom koji mi je prolazio kroz kaput, odgovorio sam: „U četiri godine rata imao sam dovoljno prilika odviknuti se osjetljivosti.“ / Pogledala me od glave do pete kao da sam komad stoke na prodaju.

Na kočijaševu sjedalu bio je pokrivač, dvaput sam ga ovio oko sebe. Unatoč tomu, tijekom vožnje bilo mi je užasno hladno pa sam jedva sišao sa sjedala kad smo stigli do kuće – kosti bolne od vožnje i osjećaj stezanja u želudcu od neizvjesnosti. Sve u svemu, bio sam previše iscrpljen da bih mogao puno toga osjećati. I od kuće pred koju smo se dovezli nisam odmah puno vidio. Masivna seoska kuća kakvih ima u tom kraju, pomalo sa strane, na padini, sa stajom koja je izgrađena tik do stambenoga dijela. Ispod zabata iz fasade je stršila greda s vučnim užetom, uže s kukom ljuljalo se ispred tamna četverokuta tavanskoga prozora. Greda je bila usmjerena prema zidanom kućerku s vrtlarijom i velikim staklenikom. Krenuo sam nekoliko koraka

prema stakleniku da protegnem noge. Pas koji je ondje ležao skočio je i počeo lajati na mene.

Kvartirmajstorica mi je grubo rekla da kovčeg ponesem sam. Dosad nije puno govorila, bila je prva predstavница gruba, šutljiva šarma kakav sam simpatizirao i za koji sam se nadao da je ovdje rasprostranjen. Krenuo sam za njom do bočnoga ulaza, pokazala mi je zahod, koji sam odmah upotrijebio. Nalazio se tik pokraj staje, usput si lijepo mogao razgovarati sa životinja-ma. Zatim smo se popeli uskim, mračnim stubištem u još dublji mrak, stubama tako strmima i uskima da bih, da sam dijete, njima krenuo sa strahom. Na gornjem odmorištu stajala je li-mena kanta, koju je kvartirmajstorica i u mraku zaobišla. Ja sam pak udario u nju i prestrašio se od iznenadna štropota. Jedva sam izbjegao pad. / „Pazite malo!“ rekla je kvartirmajstorica. / „Rasvjeta“, promumljao sam ispričavajući se. / Ali ona je odmah počela blatiti „Bečane“. Doista sam bio preumoran da budem onoliko iznenađen koliko sam trebao biti. / Ispred vrata moje sobe žena mi je dala deset centimetara dug ključ koji je izgledao kao napravljeni duplikat i zaželjela mi dobrodošlicu.

Najgora stvar te večeri bilo je mjesto gdje ću spavati. Riječ krevet predobra je za tu klimavu konstrukciju, koja je, osim toga, nepodnošljivo zaudarala. Ustajao, slatkast miris po uginuloj životinji širio se iz madraca. U sobi je bila naložena peć, koja je zajecala kad sam ušao. Tekuće vode bilo je samo u uskoj kupaonici na dnu hodnika. Nije bilo ormara, ali u sobi je stajao tapecirani naslonjač na kotačićima, i stol za doručkovanje s pi-saćom pločom na izvlačenje. Ipak, bilo je dovoljno greda u koje sam mogao zabiti čavao i nešto objesiti na njega.

Prve sam noći mislio da ću umrijeti od hladnoće. Stalno sam nadgledao peć i nekoliko puta dodavao drva, ali toplina je odlazila ravno u loše postavljenu cijev i dimnjak. Nekoliko puta pas je udario u lavež, bjesomučan lavež koji mi je probijao uši. Još uvijek bi takve stvari bile povod da mi tijelo u trenu zapadne u stanje uzbune. Tada je trebalo pola sata da mi se srce ponovno smiri. Ležao bih budan, širom otvorenih očiju, osluškivao miševе koji su trčali sobom i razmišljao o onomu koji, nadam se, nije razmišljao o meni: ratu. Zacijelo je zauzet svojim svjetovnim užitcima.

Hilde, mučena kašljem i zaduhom, vrlo često nije mogla spavati. Sjetio sam se da mi je rekla: „Kad ne mogu zaspati, prišijem još jedno dugme. Dok šijem dugmad, sve zaboravam.“ / Šteta da nisam imao dugme da ga prišijem. Ustao sam i svoj vojnički kaput upotrijebio kao dodatni pokrivač. I dalje sam ležao budan, još uvijek potišten zbog teška mirisa po uginuloj životinji, čije podrijetlo nisam mogao otkriti.

Odavno sam se naviknuo buditi na nepoznatim mjestima, tako da ujutro, kad otvorim oči, doduše, nisam znao gdje sam, ali sam se naravno uzdao u to da ću se sjetiti. Po dojmljivom psećem lavežu shvatio sam da sam u Mjesečevu Jezeru. Sivo svjetlo cijedilo se kroz prljave prozore.

Toga prvog dana zadovoljio sam se time da odem u istraživački obilazak mjesta koji sam povezo s posjetom stricu. Odšepao sam u središte mjesta. U nizinama nije bilo snijega, sivi, zimski kolorit. Dobrodošao sivi! Sviđalo mi se Mjesečevo Jezero, s tamnim seoskim kućama na rubu mjesta i gospodskim kućama šarenih pročelja uglavnom oko sajmenoga trga. Prevelik dvorac pokraj prevelike župne crkve. Crkva s dva glomazna tornja, na svakom tornju sat, stao u različito vrijeme, što je u selu stvaralo ozračje nesklada. Desno spomenik ratnicima uobičajene neu-mješne izvedbe, izvana mrtva građevina. Ono što je spomenik ratnicima spašavalo iznutra bila su uklesana imena. Proteklih je godina dodano niz novih. / Iskešene pse u dvorištima valjalo je zaobići u široku luku. / Unatoč tomu, Mjesečevo Jezero činilo mi se obećanim mjestom. Ne zabačeno, ali ipak na osami, nika-kva seoska zabit, ali dovoljno maleno i izvan vojnih prometnica. Kao i u cijelom Salzkammergut, sve se ovdje doimalo pomalo staromodnim, a za neke stvari vrijeme gotovo da je stalo, dakle sasvim u skladu s mojim trenutačnim potrebama.

Ispod sajmenoga trga bila je vijećnica, stara kamena kuća oker-žute boje, s puno prozora koji su gledali na stražnju fasadu štedionice. Nedaleko od trga, na drugoj strani groblja, bila je šumarija. U stražnjem dijelu njezina prizemlja smjestio se policijski ured. Ušao sam u postaju s ulice i krenuo hodnikom s tamnozelenim linoleumom na podu. Učinilo mi se da već dugo nije opran.

Stricu sam poklonio bocu dobra vina i dvije kutije cigareta. I jedno je i drugo, naravno, prihvatio prosvjedujući i istodobno se od srca veseleći. Nisam ga vidio godinama, posijedio je i udebljao se. Na koži mu se vidjelo da četrdeset godina nesmiljeno puši. Kašalj mu je bio suh i kreštav, ponekad takav kao da se guši.

Pokazao mi je lijep danski kalendar s pornografskim fotografijama. Pokazao mi je i fotografiju s aktom jedne prijateljice. I sve se to događalo u njegovu uredu. Nakon toga smo se vratili u sobu za dežurstva, gdje smo razgovarali otprilike jedan sat. Popušio je nekoliko cigareta iz pakovanja koje sam mu donio, stavio je na stol bocu vina, kruh i posudu s masti. Prvo neka podmažem grlo kruhom s mašću. Nakon netom preboljene prehlade vino je peklo poput kiseline iz baterije. Stric je bio iznenađen da su mi na oči navrle suze, raspitivao se o mojem duševnom stanju. Kad sam mu rekao da ne podnosim vino, to ga je umirilo. „Doći će opet neka druga vremena“, rekao je, „i meni je vino prije više prijalo.“

U sumornoj sobi u prizemlju zaudaralo je na spise katro-nizirane od duhana. I ovdje tamnozeleni linoleum na podu, izgažen i svjetliji iza vrata i ispod pisaćega stola. Na zidu klupa na rasklapanje, za slučaj nužde. Iznad toga šareni plakat: *Sedam zlatnih pitanja: / Koga je / tko / kada / gdje / čime / kako / zašto / ubio? /* Desno, pokraj sedam zlatnih pitanja, isticala se lokva krvi oštrih, resastih rubova.

Stalno sam gledao lokvu krvi dok sam iscrpno pripovijedao o roditeljima i objema sestrama. Rekao sam kako mi se čini da se Waltrud plućna bolest neće vratiti, doktorirala je i predaje u Protektoratu Češke i Moravske. Inge se udala u Graz. Stric se raspitivao o vremenu koje sam proveo u Rusiji. Rekao sam kako mi nije previše žao što sam otišao iz Rusije jer zemlja nije po mom ukusu. A i način na koji vodimo rat nije po mom ukusu, to je nezamislivo, ta naša brutalnost. . . Htio sam reći: *Nema premca*. Ali stric me prekinuo. Glavno da se izdrži do konačne pobjede, rekao je. / Kako me ne bi dublje uvukao u tu temu, počeo se raspitivati o vojnoj bolnici. Ispričao sam mu da su bolničarke bile časne sestre, i da su pobožne časne sestre najomiljenije i kod onih koji, u najboljem slučaju, vjeruju u vraga. Kašljući se smijao

i rekao kako su popovi opet ušli na stražnja vrata. / „Isto to bi rekao i tata.“ / Ali točnije gledano, to je bila istina. Vojna bolnica bila je stražnja vrata rata, bio sam sretan da sam izišao na njih. Podsjetio sam strica na poslovicu da put u domovinu vodi preko vojne bolnice. Rekao je: „Vidiš, u svemu ima neke istine.“

Pitao me snalazim li se u mjestu. Da. Jesam li već vidio kuću općinskog liječnika? Da. Jesam li zadovoljan smještajem? Ne. / Objasnio sam mu da je peć za sobu preslaba, možda bi je umjesto drvima trebalo ložiti ugljenom, a za njega mi je potrebno sljedovanje. / Rekao je da se to može srediti. I da mogu biti sretan, prošle dvije zime bile su oštrije. Podsjetio sam ga da sam ih proveo u Rusiji. Zamišljeno je kimnuo. Zamislio sam snježne mećave od kojih su boljele oči, kao da te gađaju šljunkom, a onda strah, ulje u pušci moglo bi se zamrznuti pa ćeš smrznutih prstiju i bespomoćan, ostati u toj pustinji i nećeš se moći ni braniti. / U daljini se kroz snijeg vuku dvojica bolničara s nosilima. / U Rusiji je bilo toliko hladno da bi čovjek pomislio kako zime proizlaze izravno iz ratnih godina, ozračje epohe. / Stric je iz kutije iščeprkao novu cigaretu i, nakašljavši se, pročistio grlo. Hladno doba godine ovdje, dakako, nije baš blago. Doživio je već štošta. . . da u travnju ledene sige dugačke jedan metar vise s krovova i da se do lipnja ni jedan jedini put ne mogu nositi kratki rukavi. / Na rastanku mi je savjetovao da ne sjedim kod kuće, kod kuće čovjek postaje mekan i obeshrabren. Moraš izići van, svjež zrak osnažuje moral. „Obećaj mi da nećeš sjediti kod kuće“, rekao je. / Obećao sam mu i odšepao svojim putem.

U kući u kojoj sada živim popeo sam se nepravilnim stubama i ušao u hladnu prostoriju koja mi je dodijeljena. Automatizmom, koji mi je ostao s fronte, htio sam odložiti pušku i preplašio sam se kada na leđima nisam napipao njezin remenčić. Noge su mi počele klecati i drhtao sam, na trenutak je sve nestalo, vrijeme, udaljenost, nije bilo više ničega između, ničega što bi me štitilo. Komadi prošlosti padali su na mene, zatrpavali me i osjećao sam kao da ću se ugušiti. / Kad sam došao k sebi, borio sam se da dođem do zraka. Srce mi je divlje kucalo, sjeo sam na krevet. Je li to bio napadaj? Nešto slično dosad nisam doživio. Bio sam poprilično uznemiren. I začuđen, nisam se mogao sjetiti da

sam rat doživljavao toliko strašnim dok sam bio ondje, dovoljno teškim da, ali opet, ne TOLIKO teškim. / Bilo mi je malo bolje kad mi je palo na pamet kamo spada žensko lice koje sam vidio. Bilo je to lice Ruskinje kod koje smo stanovali kada je jedne noći eksplodirala peć, slamnati krov odmah je počeo gorjeti, u zadnji tren spasio sam se iskočivši kroz prozor na sigurno. Opekline od vatre zamišljam kao nešto užasno. / Nakon toga svi smo stajali ispred kuće, neki bez gornjeg dijela odore i kaputa, šestero muškaraca bez čizama. A žena je zapomagala, da, dobro, nije baš bilo lijepo što je koliba gorjela, ali nismo mi bili krivi. Jedan jedini visoki crveni plamen gorio je u ledenom zraku, rubovi plamena bili su mutni, kao od isparavanja vlage. / Ženina imena nisam se sjećao, sjećao sam se međutim imena mjesta: Jawkino.

Da skrenem misli, naložio sam peć, bio sam obliven znojem i dahtao od iscrpljenosti. Poslije sam pokušao otkriti otkud je dolazio taj smrad po uginuloj životinji. Madrac je bio u groznom stanju, opet sam postao potišten i znao sam da ni jednu noć više ne želim provesti u toj grobnici od kreveta. Boreći se za dah, izišao sam pred kuću. Nakon nekog vremena izišla je i kvartirmajstorica, pravila se luda, rekla je da na madracu nije primijetila nikakve nedostatke kada je spremala sobu. Prigovorio sam joj da je peć preslaba i da ne mogu cijele dane zračiti prostoriju. Naposljetku je shvatila i priznala da je krevet prije moga dolaska bio u drvenoj šupi u koju nije ulazila godinama. Rekla je da mi umjesto madraca može dati slamaricu. Bolje išta nego ništa. / Izvukao sam madrac pred kuću, zalio ga petrolejom i zapalio. Poljska sluškinja je gledala, razmijenili smo nekoliko riječi na ruskom, ponudila se da mi za jednu marku jednom u tjednu očisti čizme; prihvatio sam ponudu. Zatim sam starom spužvom i octom oprao okvir kreveta. Bio sam ljut što sam ja morao obaviti taj posao. No unatoč ljutnji, osjetio sam i olakšanje što radim nešto o čemu ja sam odlučujem.

U mračnom spremištu pokraj kupaonice našao sam još jedan stolac koji sam mogao upotrijebiti kao noćni ormarić. U stropne grede zabio sam tucet čavala. Zatim sam sjeo pokraj peći da mi se ne smrzne tinta i počeo pisati.

U sobi pokraj moje živi jedna Njemica s djetetom od nekoliko tjedana, koje još ne može ni glavu podići. Žena je iz Darmstadta, vitka, duge smeđe kose, vrlo uspravna hoda, udana je za jednog vojnika iz Vöcklabrucka.

Dan nakon mojega dolaska Darmstädterica je pozvana u Linz jer muž je dobio zapovijed da napušta vojarnu i odlazi na ratište. Sve je ostavila, uzela dijete, odvezla se onamo, posjetila muža i vratila se kući u srijedu navečer. Ja sam već bio u krevetu. U četvrtak navečer, tek što je skuhala večeru, stigao je brzojav u kojem je opet pozivaju u Linz jer se odgađa muževa prekomanda. Čuo sam je kako plače u susjednoj sobi. Nešto poslije izišla je na hodnik. Taj je hodnik bio tjeskoban jer je imao nizak strop pa je svjetlo dolazilo samo sa stubišta ili kroz otvorena vrata. / Darmstädterica je rekla da joj na ruci izbija čir, a sad mora opet na put. Pomogao sam joj da umota dijete jer je s tom jednom rukom bila bespomoćna. Zamolila me da tu i tamo otvorim vrata njezine sobe. Nakon što je nije bilo za Božić, u sobi je bilo toliko hladno da se sve smrзло: voda, mlijeko i dobro pokriveni krumpiri. / Sanduk s krumpirima obložila je vrećama i prekrila pokrivačem. / Kad se Darmstädterica vratila u nedjelju, bila je bolesna, uhvatila ju je prehlada, koju je sada liječila termoforom i vlažnim oblozima. Od gazdarice sam saznao da je Darmstädterica zaradila i nekakav „iscjedak“, što je malo kompliciranije, i da jednom tjedno mora u Salzburg „primarijusu Bernhardt“. O tomu otkuda iscjedak, ne bi željela govoriti, rekla je. Može biti prehlada. Možda su njezini posjeti u Linzu bili preuranjeni, a tamošnji susreti preburni. Kwartirmajstorica se zlobno smijala i nakratko razmislivši dodala: „Više zabrinjava pucanje međice.“ / Moje zbunjeno mumljanje. / „Primarijus Bernhardt smatra da tu ne pomaže operacija, nego to jednom tjedno dezinficira. Bol do neba. A zarasti ionako mora samo od sebe.“

Gazdaričine priče bile su mi čudne. Rat je zapravo bio jedino za što sam znao. Sve drugo bilo mi je potpuno strano. U kojoj se mjeri vlastito biće može izobličiti, primijetiš tek kad ponovno dođeš među normalne ljude.

Dani su prolazili u dugotrajnim obilascima. Najprije sam dobio potvrdu za sljedovanje ugljena, koja je za sobom povukla cijeli niz nabavki. Prijavu na policiji obavio sam usput, opskrbeni ured, kupnja radija (rabljenoga), prijava radija, također uz predočenje potvrde. U petoj ratnoj godini i dalje smo njegovali činovnički aparat jedinstven u svijetu, isto toliko neobuzdan koliko obuzdavajući. Totalna mobilizacija na ruku je išla prije svega državi, nikomu drugom. Gdje god sam došao, tražili su me potvrdu o nekažnjavanju, podatke o pripadnosti jedinici, bolovanju. Pekar bi mi jedva prodao kruh a da me ne zatraži isprave. / Nabavio sam zalihe hrane. Barem donekle normalno kupovao – to nisam radio već godinama. Godinama sam bio naviknut da me drugi opskrbljuju. A kad bi opskrba zapela, plijenilo se. Otići u dućan, kupiti nešto i platiti za mene je bilo pojam normalnosti.

Moje bedro: to je doista bila priča za sebe. U vojnoj su me bolnici naučili kako ranu moram njegovati, mazati mašću, redovito mijenjati zavoj, jednom tjedno ići liječniku, i dezinficirati je ne bi li splasnula oteklina koja se još nije povukla. Gdjekad se činilo da će se rana osušiti, a onda bi opet počela vlažiti pa bi krv probila kroz zavoj i hlače. Svaki čir uz ranu zaliječen ljekovitom masti zamijenio bi jedan novi. / Kvartirmajstorica mi je preporučila da odem travaru u Bad Aussee. Stric mi je preporučio injekcije ovnove krvi. / Pri neopreznim pokretima imao sam grozne bolove, zacrnjelo bi mi se pred očima. I često me boljela glava, tako da sam morao uzimati prašak za bol i pileći. Satima sam bio okupan ledenim znojem. Toplina bi godila glavi i nozi, ali za to je bila potrebna topla soba. Stvarnost je međutim bila sasvim drukčija. Kvarcna lampa, čijim sam se zrakama redovito izlagao, nipošto nije bila dovoljna. / Općinskom liječniku rekao sam da zbog slomljene čeljusti imam problema sa žvakanjem; on je rekao neka u to ne diram. / Opće stanje bilo je, opet, nešto drugo. Kad nisi zdrav, sve te oneraspoloži.

Krevet sam primaknuo peći. Kad sam čitao u krevetu, na rukama sam imao rukavice. Svake sam se noći dodatno pokrivač vojničkim šinjelom, kao što sam radio u vozačkoj kabini, i u bunkeru, i u šatoru. Slamarica je šuškala cijelu noć. / Trgnuo bih se kad bi se siga otkinula s ruba krova i zvekećući razbila.

Imao sam dovoljno novca. Nakon zauzimanja Čehoslovačke odradio sam četiri vojna pohoda te uštedio veliki dio vojničke plaće i sve dodatke za bojište. Novcem možeš kupiti bolji život, pa sam se najavio kod tamošnjega političkoga namjesnika i pozivajući se na zahtjev trenutka, napričao štošta o zdravlju naroda i njegovu ostvarenju. Bijelo me gledao! Rezultat: odobrio mi je željeznu trajnožareću peć. / Kvartirmajstorica se branila, ljutila se: što mi pada na pamet, napraviti ću nered u cijeloj kući. Takva neskrivena grubost bila je gotovo zanimljiva. / Konačno je popustila, ali ne bez rasprave, učinila je to uz objašnjenje da ima dobro srce. Zapravo je uvidjela da će soba zbog trajnožareće peći dobiti na vrijednosti, i još k tomu na moj trošak. A kako nisam vjerovao da novac neće izgubiti na vrijednosti, naručio sam krevet. Stolar ga je već izrađivao. I madrac od morske trave sam nabavio, u nekom trenutku. Trenutačno sam spavao na slamarici, stanje je bilo teško. Ali kako sa za mene zalagao stric Johann, mogao sam računati s dobrom voljom ljudi.

Kad bi na radiju spominjali temperaturu, pozorno sam slušao. Na sreću, bilo je prehladno za klizanje, zamrznula se samo voda u koritu na zdencu i u lokvicama.

Birokratski dio svojega preseljenja sam odradio. Sada me sudbina osudila na ljenčarenje, pa sam šetao. Nakon boravka u bolnici i hodanja na štakama sav sam se ukočio i osjećao poput smrznuta prošlogodišnjega lišća što mi je šuštal pod nogama. I dalje nije bilo snijega, krajolik kao da je bio skrpan od jezičaka leda u brazdama na cesti i od zaleđenih močvarnih livada. / Usred prijepodneva moje bi šetnje popratila tutnjava aviona na nebu. Američki zrakoplovi u zoru su polijetali iz baza na Siciliji i kretali prema gradovima na jugu staroga carstva. Najčešće bi oko deset sati prelijetali najviši alpski greben. / Stajao sam na puteljku koji je vodio do kupališta na jezeru, jeo sendvič koji sam ponio i osluškivao mnogoglasno brušenje. Vojni su zrakoplovi nestajali u daljini. Zatim bih nastavio šetati se, zaslijepjen suncem na izlasku, iznenađen što hodam ovuda, živ, u jednom komadu, što ću ubrzo navršiti dvadeset četiri, s vlastitim mislima i osjećajima. Na Mjesečevu jezeru. Ispod Zmajeve stijene. Nekoliko pramičaka magle lebdjelo je iznad tamnozeleno jezera.

Jednoga dana usred siječnja bio sam pomalo prerevan u provedbi stričeva savjeta da moral ojačam šetnjom na svježem zraku. U Svetom Lorenzu, na zapadnoj obali jezera, počela me boljeti noga, a hladnoća mi je polako počela probijati kroz rukavice. Trebao sam prije krenuti natrag. Na toj hladnoći nisam htio sjesti na panj da se odmorim, pa sam ušao u gostionicu *Zmajeva stijena* da ondje predahnem.

Za šankom je stajalo nekoliko muškaraca, gostioničar je sjedio za stolom u prednjem dijelu gostionice i pisao pismo. Već sam sjeo kada sam se sjetio da je stric spomenuo gostionicu: prijašnji vlasnik, stanoviti Lanner, zbog klanja na crno dolijao je u ljeto prije godinu i pol, zajedno sa sinom istoga imena: Anton i Anton. Iako me ta priča uznemirila, pitao sam gostioničara ima li točkica, a on je, na sreću, odgovorio potvrdno. Posvuda isti manevar, na to se pitanje uvijek potvrdno odgovaralo. Onda sam ga zatražio da mi dade točkice, naravno, uz novčanu naknadu. Tako se dolazilo do jela. Točkice se nikada ne bi dobile na ruke, ionako si ih morao vratiti gostioničaru. Cilj svega toga bio je da te, iako nemaš točkica, posluže jelom, samo za previsoku cijenu. Ali nema veze! Ako sam ičega imao, to je bio novac.

Prišao mi je stari seljanin koji je stajao za šankom i ispričao da je u Waldviertelu visok snijeg, a djelomice i u gornjem Innviertelu, pa ljudi ondje mogu prevoziti stvari. I da je zima neobična, i on bi svašta trebao odvesti, ali nema utrtu stazu. Nadajmo se da će se veljača još iskazati. / Kad je rekao „iskazati“, obuzela me jeza. Tata je često govorio da se upravo to očekuje od mene, da se iskažem. Pokušao sam ispuniti očekivanja, iskazati se dostojnim, zemlje, predaka, povijesti. Ali što je to povijest? Odakle je dolazila i kamo je išla? Zašto nije obratno, da se povijest mora iskazati dostojnom mene? Zašto su se i drugi iskazivali, ili se pak nisu iskazivali? I zašto se *stalno nešto moralo dokazivati*?

Oneraspoložen, u sebe sam trpao pečene okruglice i zalijevao ih pivom. Plativši gostioničaru, izišao sam iz gostionice. Sunce se pojavilo, nekoliko trenutaka držao sam šal u ruci i uživao u sunčevim zrakama na zatiljku.

Na kraju ručka čuo sam zvižduk lokomotive, pa je bilo malo vjerojatno da će vlak ubrzo krenuti za Mjesečevo Jezero. Unatoč

tomu, odšepao sam, na nozi koja me i dalje boljela, do željezničke postaje u Svetom Lorenzu. Ondje sam ušao u poveću gužvu, skupinu dvanaesto-trinaestogodišnjakinja, s dvjema osobama u pratnji. Djevojčice su bile uredne, u besprijekornoj odjeći, lijepih frizura, na njima se vidjelo da su još jutros bile kod kuće. Kad su mi rekle da su učenice osnovne škole u Cinčanoj ulici, iza Zapadnoga kolodvora, zamalo mi je stalo srce jer mi nije bilo poznato nijedno od tih lica, iako su djevojčice bile iz iste bečke četvrti kao i ja. Još sam se jednom okrenuo oko sebe: sve meni strana lica, sretna lica puna očekivanja i gladna pogleda. Djevojčicama je bilo osam godina kada sam ja morao otići iz Beča. Odjednom me ošinula spoznaja koliko je bijedan moj život, morao sam se okrenuti i pretvarati da mi je nešto privuklo pozornost.

Mjesni su momčići kovčege i naprtnjače djevojčica natovarili na ručna kolica. Djevojčice su iscrpljeno gledale oko sebe, pritom katkada trljajući oči pri pogledu na Zmajevu stijenu što je stršila visoko iznad mjesta. Učiteljica je viknula: „Kapice na glavu!“ Dečkići su povukli kolica, odostraga su morale gurati dvije djevojčice. Druge su ih slijedile u dvoredu, više se vukući nego stupajući – malo, prestrašeno stado. Spuštale su se prema jezeru. Dok su prelazili preko leda, jedna je naprtnjača pala s kolica. Pod kotačima kolica pucao je led na lokvicama. Čuo sam kako djevojčice govore: „Izgledalo bi manje tužno da ima snijega.“